

İSTİHBARAT DOKTRİNİNİN KAVRAMSAL VE KURAMSAL TEMELLERİ

Elif GÜLTEKİN KARAHACIOĞLU*

ÖZET

Makale¹, istihbarat doktrininin kavramsal ve kuramsal temellerini inceleyerek, literatürde eksik kalan bu alana katkı sunmayı amaçlamaktadır. İstihbarat doktrini istihbarat ihtiyaçlarının belirlenmesi, istihbaratın toplanması, analizi ve yayılması sürecini yönlendiren prensiplere, politikalara, ilkelere, prosedürlere ve yöntemlere atıfta bulunur. Sürekli değişen ve dönüşen deneyim, teori ve teknoloji ülkelerin istihbarat doktrinlerini etkiler. Bir ülkenin istihbarat doktrini yazılı olabileceği gibi kanun metinlerinin, kurumsal raporlarının, örf ve adetlerinin, operasyonel uygulamalarının ve lider söylemlerinin içinde mündemec olabilir. İstihbarat Doktrinini oluşturan üç temel sacayağı tarihsel süreç içindeki kurumsal deneyim, istihbarat kültürü ve istihbarat yapısıdır. İstihbarat her ülkede geçerli olan genellemeler ile teorilere hapsedilemeyecek kadar sahaya dönük bir konudur. Bu yüzden istihbarat doktrinini herhangi bir kurama oturtmak oldukça zordur. Ancak, maddi faktörlerle birlikte düşünsel faktörlerin “etrafımızdaki dünyayı ve bizim ona yüklediğimiz anlamları inşa ettiğini” ileri süren konstrüktivizm istihbarat çalışmalarında 1980’lerin sonundan itibaren etkili bir yaklaşım olarak yükselmiştir. Konstrüktivist düşüncenin istihbarat doktrini kavramıyla ilişkisini değerlendirdiğimizde sosyal yapı, kurallar, kurumlar ve amillerin rolünü vurgulayan bir çerçeve ortaya çıkmaktadır. Bu dört unsur sürekli olarak birbirleriyle etkileşim halinde olduğu için birbirlerini değiştirme ve dönüştürme gücüne sahiptirler. Ayrıca Konstrüktivizm kimlik, çıkar, tehdit algısı, kültür, anarşi, güvenlik gibi sosyal gerçeklerin istihbarat pratikleri üzerindeki rollerinin tartışılmasını olanaklı kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *İstihbarat, Doktrin, İstihbarat Doktrini, Konstrüktivizm, Milli İstihbarat Doktrini*

CONCEPTUAL AND THEORETICAL FOUNDATIONS OF INTELLIGENCE DOCTRINE

ABSTRACT

This article aims to contribute to the literature by examining intelligence doctrine's conceptual and theoretical foundations through a multidimensional approach, addressing a gap in this field. The term "doctrine," which translates into Turkish as "öğreti" (teaching), differs from the concepts of strategy and theory in terms of scope, focus, applicability, and purpose. In this context, intelligence doctrine refers to the principles, policies, rules, procedures, and methods that guide intelligence collection, analysis, and dissemination. The ever-changing and

* Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0001-6070-4729

Makale Başvuru Tarihi / Application Date: 20 Kasım 2024 / 20 November 2024

Makale Kabul Tarihi / Acceptance Date: 05 Ocak 2024 / 05 January 2024

¹ Yazarın “İstihbarat Çalışmalarında Doktrinsel Yaklaşım: Türkiye ve ABD İstihbarat Doktrinlerinin Mukayesesi” konulu doktora tez çalışmasından üretilmiştir.

evolving dynamics of experience, theory, and technology influence countries' intelligence doctrines. An intelligence doctrine of a country can be in written form, or it may be embedded within legal texts, institutional reports, customs and traditions, operational practices, and leadership statements. The three fundamental pillars that constitute intelligence doctrine are institutional experience shaped through historical processes, intelligence culture, and the structural organization of intelligence. Intelligence is too field-oriented to be confined to generalizations or theories universally applicable to all countries. Therefore, establishing an intelligence doctrine within a single theoretical framework is challenging. However, constructivism, which asserts that "the material world and the meanings we assign to it are constructed by mental factors" alongside material elements, has emerged as an influential approach in intelligence studies since the late 1980s. When evaluating the relationship between constructivist thought and the concept of intelligence doctrine, a framework emphasizing the roles of social structure, rules, institutions, and agents comes into view. These four elements constantly interact, possessing the capacity to change and transform one another. Furthermore, constructivism enables the discussion of how social realities, such as identity, interests, threat perception, culture, anarchy, and security, play roles in shaping intelligence practices.

Key Words: *Intelligence, Doctrine, Intelligence Doctrine, Constructivism, National Intelligence Doctrine*

GİRİŞ

‘İstihbarat doktrini’ kavramı yabancı literatürde oldukça az ele alınmış ve yerli literatürde neredeyse hiç ele alınmamış bir kavramdır. İstihbarat alanında öne çıkan Batı menşeli çalışmalar genellikle “Intelligence and National Security” ve “International Journal of Intelligence and Counterintelligence” dergilerinde yayınlanmaktadır. Yabancı literatürde istihbarat konulu pek çok çalışma olsa da istihbarat doktrini kavramı üzerine yapılan neredeyse hiçbir çalışma bulunmamaktadır. İstihbarat doktrini bağlamında akademik çalışmalardan ziyade, her ülkenin kendi istihbarat doktrinleri ile ilgili kurumsal çalışmaları mevcuttur. Örneğin; Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Intelligence Community tarafından 2020’de yayımlanan “Legal Reference Book” adeta ABD istihbaratının doktrin belgesidir (U.S.A. Intelligence Community, 2020). Benzer şekilde, İngiltere Savunma Bakanlığı’nın “Joint Doctrine Note 1/23: Intelligence, Surveillance and Reconnaissance” isimli Ortak Doktrin Notu ulusal bir ‘İstihbarat, Gözetleme ve Keşif’ doktrini sunmaktadır (UK Ministry of Defence, 2023). Ayrıca Anglosakson literatürde diğer ülkelerin doktrinleri ile ilgili sınırlı da olsa kaynak mevcuttur. Örneğin, Kevin P. Riehle 2022 tarihinde yayımlanan “Russian Intelligence: A Case-Based Study of Russian Services and Missions Past and Present” isimli kitabında Rus istihbarat sistemini, dönüşüm süreçlerini ve doktrinini ele almaktadır (Riehle, 2022). Benzer şekilde, editörlüğü Bob de Graff tarafından yapılan ve 2020’de basılan “Intelligence Communities and Culture in Asia and the Middle East” isimli

kitapta Asya ve Orta Doğu bölgesindeki bazı istihbarat teşkilatları incelenmiştir (Graaff, 2020). Benzer şekilde, Philip Davies ve Kristian Gustafson'un "Intelligence and Military Doctrine: Paradox or Oxymoron?" başlıklı makalesi, direkt olarak istihbarat doktrini ele almasa da askeri doktrin ve istihbarat arasındaki ilişkinin karmaşıklığını detaylandırır. Yazarlar, askeri doktrinlerin genellikle sistematik ve öngörülebilir bir yapıya sahip olduğunu, ancak istihbaratın dinamik, öngörülemez ve bağlama dayalı olması gerektiğini savunurlar. Makalede, İngiliz askeri istihbaratının II. Dünya Savaşı'ndan itibaren geçirdiği evrimi incelenerek istihbaratın, operasyonel planlamanın merkezine alınmasının tarihsel örnekleri tartışılır. Örneğin, yazarlar Falkland Savaşı sırasında istihbaratın rolü ve doktrinle uyumsuzluğunu işaret ederek bu tür uyumsuzlukların operasyonel başarısızlıklara yol açabileceğini belirtir. (Davies ve Gustafson, 2019, ss.8-11) Makalede istihbaratın doktrine nasıl daha etkin bir şekilde entegre edilebileceğini tartışan yazarlar, doktrinde de esnek ve bağlama duyarlı bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini savunur. (Davies ve Gustafson, 2019, ss.12-14)

Öte yandan, ülkelerdeki her istihbarat kurumunun kendine özgü yasal çerçevesi, raporları, strateji belgeleri ve liderlerinin söylemleri kurumsal doktrinlerinin ana referans kaynağıdır. Örneğin, Rusya Federasyonu'nun Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov'un, 2013 tarihli ve "The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations" isimli yazısı Rus güvenlik anlayışı ve istihbarat doktrinine ışık tutmaktadır (Gerasimov, 2013). Benzer şekilde, Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Başkanı İbrahim Kalın'ın 97. kuruluş yıl dönümünde yaptığı konuşma kapsamında Türkiye'nin istihbarat doktrininin "Belirsizlik Çağında Hibrit Tehditler ve Stratejik Öngörü" konseptine oturduğu görülmektedir. MİT'in resmi internet sitesinde de yer alan "Belirsizlik Çağında Hibrit Tehditler ve Stratejik Öngörü" kitapçığı teşkilatın adeta yeni doktrini özetleyen bir manifesto niteliğindedir (Kalın, 2024).

Yerli literatürde ise, MİT'i merkeze alan pek çok çalışma mevcutsa da istihbarat doktrini merkeze alan herhangi bir akademik çalışma yoktur. İlk olarak; "Milli İstihbarat Doktrini (MİD)" kavramı Gürsel Dönmez'in "Kozmik Mesele Devlet ve İstihbarat Metodolojisine Giriş" isimli eserinde ortaya atılmıştır. Kitabın 16. Bölümünde yazar, Cumhurbaşkanlığı Fosu ve MİT amblemindeki yıldızlara atfen 16 maddelik bir MİD taslağı ortaya koyduğunu ve bu konunun hukuk, siyaset bilimi veya uluslararası ilişkiler gibi alanlarda akademik çalışma yapanlar tarafından çalışılması gerektiğini

belirtmektedir (Dönmez, 2021, ss.439-443). Bunun haricinde yerli literatürde istihbarat doktrini merkeze almayan fakat konuya büyük katkı sağlayacak çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin, bunlardan birincisi, Polat Safi'nin arşiv araştırmalarına dayanan ve MİT'in dönüşümünü anlatan "Milli İstihbarat Teşkilatı 1826-2023" eseridir (Safi, 2023). Benzer şekilde, Emre Çıtak'ın "Yeni Güvenlik Politikaları Bağlamında Türkiye'de İstihbaratın Dönüşümü: Güvenlik ve İstihbarat" isimli çalışması (Çıtak, 2017), Merve Seren'in "Türk İstihbaratının Değişen Dinamikleri: Son 10 Yılda Reform, Siyasa ve Operasyonel Açılım" isimli makalesi MİD'i doğrudan ele almamakla birlikte bu doktrine ışık tutmaktadır (Seren, 2021, ss.371-405).

İstihbarat doktrininin kavramsal ve kuramsal olarak bu kadar az ele alınmış olmasının başat sebebi istihbaratın kavramsal olarak net olsa da doktrinsel olarak netlikten yoksun olmasıdır. Zira, istihbarat her ülkede geçerli olan genellemeler ile teorilere hapsedilemeyecek kadar sahaya dönük, pratiğe ve duruma dayalı bir konudur. Diğer bir deyişle her ülkenin kendine özgü istihbarat ihtiyaçları, gereklilikleri, mevcut yapıları ve sınırlamaları vardır. Bu sebeple de literatürdeki çalışmalar sadece ülkelerin kendi istihbarat doktrinlerini ya da başka ülkelerin istihbarat doktrinlerini yansıtmaktadır. Ancak, yabancı ve yerli literatürde istihbarat doktrininin kavramsal ve kuramsal bir çerçevesini çizen herhangi bir çalışma yoktur. Bu makalenin amacı istihbarat çalışmalarında doktrin kavramının nerede olduğundan hareketle istihbarat doktrininin kavramsal ve kuramsal çerçevesini çizmektir. Makalenin temel araştırma soruları şunlardır:

- İstihbarat doktrini ve bu kavramın önemi nedir? Doktrin, strateji ve teori arasındaki farktan hareketle istihbarat doktrini, istihbarat stratejisi ve istihbarat teorisi arasındaki fark nedir?

- Konstrüktivizmin önerdiği sosyal yapı, kurum, kural ve amil ilişkisi, istihbarat doktrini nasıl dönüştürür?

- Konstrüktivist yaklaşım, istihbarat doktrinindeki normatif unsurların (kimlik, kültür, söylem) rolünü nasıl açıklar ve bu unsurlar pratik uygulamaları nasıl şekillendirir?

- Bir ülkenin istihbarat doktrininin temel sacayakları nelerdir?

İstihbarat disiplini ele aldığı konuların niteliği ve gizli olması sebebiyle herhangi bir kurama oturtmak oldukça zordur. Zira, istihbarat teoriden çok uygulamaya dönük bir alandır. Ancak, tarihsel gelişmeler sürecinde yaşanan ulusal ve uluslararası olaylar disiplin içerisinde bir takım kuramsal yükselişlere öncülük etmiştir. Bu kuramsal yükselişlerden birisi de Soğuk Savaş'ın bitmesine yakın değişen şartlar ile ortaya çıkan konstrüktivizmdir. Uluslararası politikada ve buna bağlı olarak istihbarat çalışmalarında

1980'lerin sonundan itibaren etkisini gösteren sosyal inşaacılık sosyal gerçekliğin inşasına dayanır. Rasyonalist yaklaşımlar güvenliği anlamak için sadece maddi faktörlere odaklanırken konstrüktivizm maddi faktörlerle birlikte düşünsel faktörlerin “etrafımızdaki dünyayı ve bizim ona yüklediğimiz anlamları inşa ettiğini” ileri sürer (Agius, 2017, s.87). Tam da bu sebeple, konstrüktivizm istihbarat çalışmalarında etkili bir yaklaşım olarak yükselmiştir. İstihbarat çalışmaları, içinde insan unsuru olan her bilim dalı gibi hem maddi hem düşünsel faktörler ile büyüyen ve gelişen bir alandır. Bu sebeple, konstrüktivizmin istihbarat çalışmaları açısından taşıdığı önem sadece istihbaratın kavramsallaştırılması açısından değil aynı zamanda istihbarat çalışmalarının alternatif okumalarının yapılması açısından da oldukça önemlidir.

Konstrüktivizm istihbarat alanı için ana akım olan realizmden farklı bir düşünme biçimi önermektedir. Konstrüktivizm, sosyal gerçeklerin istihbarat pratikleri üzerindeki rollerinin tartışılmasını olanaklı kılmaktadır. İlk olarak konstrüktivizm epistemolojik açıdan bilginin, ontolojik açıdan ise sosyal gerçekliğin inşasına dayanır. İstihbarat pratikleri de temel olarak bilginin ve sosyal gerçekliğin varlığına dayanmaktadır. Dolayısıyla, istihbarat pratikleri bilgi ve sosyal gerçekliğin inşasından doğrudan etkilenmektedir. Diğer bir deyişle, istihbaratın doğası maddi olmaktan ziyade sosyaldir. Bu bağlamda hâkim kuramlarca genellikle göz ardı edilmiş olan kimlik, kültür ve söylem gibi normatif faktörler ancak konstrüktivizm aracılığı ile istihbarat alanına dahil edilebilir. İkinci olarak konstrüktivizm, sosyal gerçekliğin inşası üzerine kuruludur. Gerçekler, toplumsal anlamlar ve fonksiyonlar aracılığıyla şekillenir. Konstrüktivist düşüncenin istihbarat doktrini kavramıyla ilişkisini değerlendirdiğimizde sosyal yapı, kurallar, kurumlar ve amillerin rolünü vurgulayan bir çerçeve ortaya çıkmaktadır. Bu dört unsur sürekli olarak birbirleriyle etkileşim halinde olduğu için birbirlerini değiştirme ve dönüştürme gücüne sahiptirler.

Makalenin araştırma yöntemi nitel, çok disiplinli ve betimleyicidir. İstihbarat doktrini incelenirken metin analizi ve içerik kodlama yönteminden yararlanılmıştır. İçerik analizi; araştırma sonucu elde edilen bulgu, kayıt ve transkriptlerin ya da yazılı, işitsel ve görsel medya mesajlarının üzerinden çıkarımlar yaparak ortaya konulan bir araştırma tekniğidir (Olgun, 2008, s.66). Makalede, birincil kaynak olarak ülkelerin ulusal güvenlik belgeleri, kanun metinleri, hukuki belgeler, kurumsal raporlar ve lider söylemleri incelenmiştir. İkincil kaynak olarak, çalışmada konuya ilişkin yerli ve yabancı kitaplardan, hakemli dergilerde yayımlanan makalelerden, düşünce kuruluşlarının rapor, analiz ve görüşlerinden, basın yayın organlarından,

internetteki diğer açık kaynaklardan ve sosyal medyadan yararlanılmıştır. Ancak istihbarat bilgilerinin erişime kapalı olması sebebiyle bazı tüzük, yönerge, genelge gibi birincil kaynaklara ulaşma konusunda sınırlılık yaşanmıştır. Ayrıca, literatürde çoğunlukla Batı bakış açısı ve Batılı istihbarat örgütleri üzerine yapılan araştırmalar hakimdir. Bu sebeple, bu makaleye milli bir şuur ve perspektif konmuş olması önem arz etmektedir. Zira, Türkiye istihbarat literatürünün Batı menşinden sıyrılıp ve kendi milli istihbarat literatürünü oluşturması gerekmektedir.

1. İSTİHBARAT DOKTRİNİ KAVRAMI

Doktrin, bir kurumun veya bir ülkenin benimsediği temel prensipler, yöntemler ve stratejilerin sistematik bir şekilde açıklanmasıdır. Bir doktrin, belirli bir alan veya faaliyetle ilgili olarak kabul edilen ilkeleri, politikaları ve prosedürleri içerir. Doktrin, bir organizasyonun veya devletin stratejik hedeflerine ulaşmak için kullanacağı stratejileri ve yöntemleri belirler ve genellikle resmi belgeler, kurallar veya yönergeler şeklinde ifade edilir. Strateji, bir amaca ulaşmak için benimsenen uzun vadeli planlama, kaynak yönetimi ve eylem planlarını içeren bir kavramdır. Strateji, hedeflerin belirlenmesi, kaynakların tahsis edilmesi, risklerin değerlendirilmesi ve eylem planlarının oluşturulması sürecini kapsar. Strateji, bir organizasyonun veya devletin genel vizyonunu ve amaçlarını belirler ve bunları gerçekleştirmek için belirli adımların atılmasını sağlar. Teori, belirli bir konu veya fenomen hakkında yapılan analiz, araştırma ve açıklamaları ifade eder. Teori ise bir konunun anlaşılması ve açıklanması için kullanılan bir çerçeve veya modeldir. Teori, gözlemler, veriler ve analizler temelinde geliştirilen bir anlayışı temsil eder. Teori, gerçeklikle uyumlu olmalı, test edilebilir olmalı ve gözlemlenebilir sonuçlar üretebilmelidir. Özetle, doktrin bir organizasyonun veya devletin benimsediği temel prensipleri ve stratejileri belirtirken, strateji, belirli bir amaca ulaşmak için planlama ve eylem planlarını içeren uzun vadeli bir yaklaşımı ifade eder. Teori ise analiz, araştırma ve açıklamalar temelinde bir konuyu anlamaya ve açıklamaya yönelik bir çerçevedir.

İstihbarat doktrini, stratejisi ve teorisi; kapsam, odak, uygulanabilirlik ve amaç açısından birbirinden farklıdır. Kapsam açısından istihbarat doktrini, bir ülkenin veya bir istihbarat kuruluşunun genel prensiplerini, politikalarını ve yöntemlerini belirler. İstihbarat stratejisi, daha spesifik olarak belirli bir zaman diliminde hedeflerine ulaşmak için benimsenen planlama ve eylem planlarını içerir. Teori ise istihbarat alanında analiz, araştırma ve açıklamalar temelinde konuyu anlamaya ve açıklamaya yönelik bir çerçevedir. Odak açısından istihbarat doktrini bir ülkenin istihbarat hedefleri, tehdit algısı,

değerlendirme süreçleri ve kurumların rol ve sorumluluklarını kapsayan genel bir yaklaşım sunar. İstihbarat stratejisi, daha spesifik olarak belirli hedeflerin nasıl gerçekleştirileceğini ve istihbarat kaynaklarının nasıl tahsis edileceğini belirler. İstihbarat teorisi, istihbarat faaliyetlerinin nasıl gerçekleştirildiğini, toplama, analiz, değerlendirme süreçlerini ve kullanılan yöntemleri açıklar. Uygulanabilirlik açısından istihbarat doktrini, bir ülkenin istihbarat kurumunun genel yönlendirmelerini ve prosedürlerini ifade eder ve daha genel bir düzeyde kalır. İstihbarat stratejisi, daha somut hedeflere ulaşmak için belirli eylem planları ve kaynak tahsisini içerir. İstihbarat teorisi ise yöntemler temelinde istihbarat faaliyetlerinin analitik ve teknik yönlerini açıklar. Son olarak; amaç açısından İstihbarat doktrini, bir ülkenin veya bir istihbarat kuruluşunun istihbarat faaliyetlerini yönlendirmek ve koordine etmek için bir referans noktası sağlar. Diğer bir deyişle, doktrin kanunların, kuralların, yönergelerin, kurumsal örf ve adetleri içinde gizlidir. İstihbarat stratejisi, belirli hedeflere ulaşmak için stratejik planlama ve kaynak yönetimini içeren bir yol haritası sunar. İstihbarat teorisi ise istihbarat faaliyetlerini anlamaya ve açıklamaya yönelik bir çerçeveye sunar.

Türkiye'nin MİD'inin çerçevesini çizen Gürsel Dönmez'e göre doktrin "usûl ve içtihadı belirleyen genel prensipler ve temel ilkeler bütünüdür." Bu bağlamda doktrin bir hukuk sisteminin özü, kökü ve rûhu demektir. Kanun metinleri gibi doktriner temel de ihtiyaçlara ya da yenilenmiş vizyon ve misyona göre zamanla değişebilir. Bu anlamda, genel çerçevesini başta Anayasa olmak üzere konuyla ilgili diğer kanun metinlerinden MİD, 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilâtı Kanunu içinde mündemiçtir" (Dönmez, 2021, s.439). Bu tanımlardan hareketle; istihbarat doktrini, kurumsal istihbarat tecrübelerinin deneyimsel ve sezgisel teorik bir bileşeni olarak tanımlanabilir. Doktrinin amacı, kurumsal düşünce veya davranış kurallarını formüle ederek istihbarat anlayışını yansıtan inançlar veya ilkeler dizisi ortaya koymaktır. Bu doktrin; hem zaman, mekân ve insanın epistemik diyalektiğinden hem de kurumsal kültür ve hafızadan beslenir. Öte yandan, kurumsal kültür ve hafızanın oluşması ancak sağlam bir doktrin benimsemekle mümkündür. Diğer bir deyişle, kurumsal doktrin ile kurumsal kültür ve hafıza arasında simbiyotik bir ilişki vardır. Doktrin, epistemik diyalektiğin, inançların veya ilkelerin dizisi operasyonel anlamda başarılı bir şekilde eyleme dökülmesi için en önemli gerekliliktir.

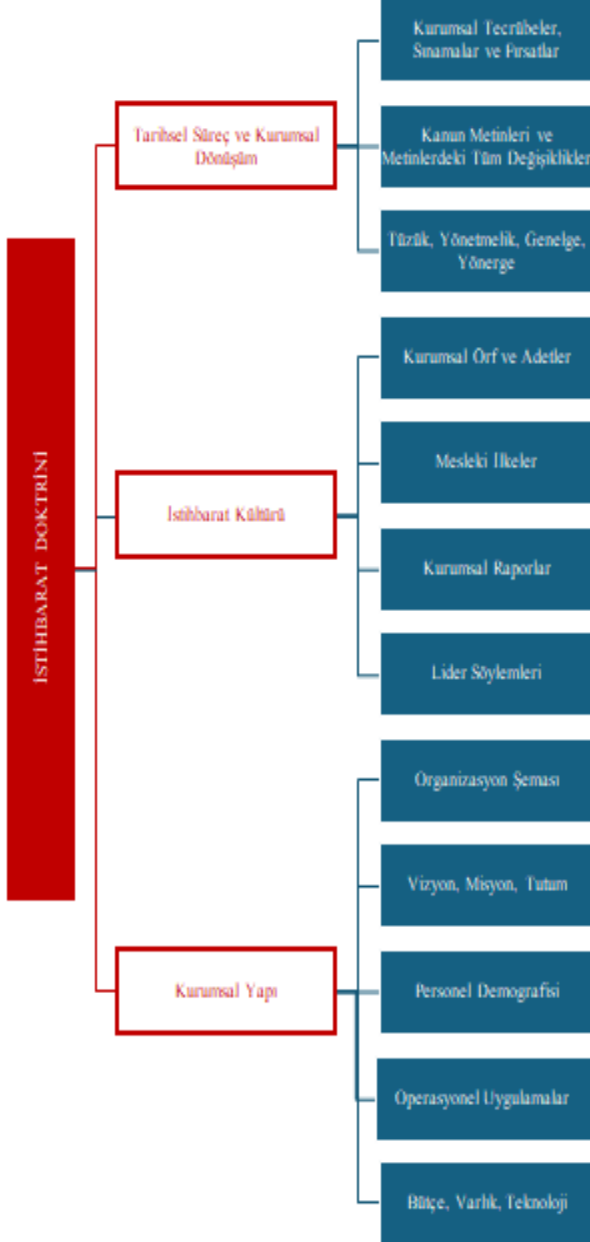
İlk olarak; her ülkenin istihbarat doktrini orijinal ve ülkeye münhasır olmalıdır. Zira her ülkenin tehdit algısı, güvenlik olgusu, kurumsal tecrübeleri, ekonomik bütçesi, yönetim şekli, sahip olduğu değerler ve kurumlar gibi doktrinini etkileyecek pek çok faktör birbirinden farklıdır.

İkinci olarak, bu özgün sistemde analitik düşünce, tündengelim ya da tümevarım gibi bilimsel yöntemlerden yararlanılmalıdır. Zira doktrin bir emir aracı, eğitim aracı veya bir değişim aracı olabilir. Öte yandan doktrinler özellikle teolojide dogma olarak tanımlansa da karşıt görüşler tarafından eleştirilebilir ve antitezi sunulabilir. Örneğin, Platon'nun düşünce sistemine göre idealar dünyası hakikati temsil eder. Fakat, pozitivistler tek hakikatin içinde yaşadığımız somut evren olduğunu savunur. Üçüncü olarak, bir istihbarat doktrini subjektif kanıtlara dayalı eylem ve yorumlar, bütçe savaşları ve popülist sloganlar tarafından yönlendirilmek yerine eleştirel analize ve operasyonlardan çıkarılan derslere dayanmalıdır. Doktrin, bir politika pozisyonunu geriye doğru haklı çıkarmak veya bir organizasyonu kodlamak için yazılmamalıdır. Zira, doktrin geliştirme süreci asla tamamlanmaz. Herhangi bir doktrin belgesi, zaman içindeki bir enstantanedir. Diğer bir deyişle yaratıldığı andaki düşüncenin bir yansımasıdır. Yenilik, her zaman sağlam doktrinsel gelişimin önemli bir parçası olmuştur ve bu kapsamda merkezi bir rol oynamaya devam etmektedir. Epistemik diyalektik, kurumsal deneyimler ve teknolojideki yeni ilerlemeler geleceğin operasyonlarına giden yolu işaret ettikçe doktrin gelişmelidir. Özetle sürekli gelişen üç değişken faktör istihbarat doktrini etkiler: teori, deneyim ve teknoloji. Sağlam doktrin üçü arasında bir denge kurar. Bu süreçte diğer ulusların ve kuruluşların deneyimleri de dikkate alınmalıdır (Haley, 2012).

İstihbarat doktrini modern devletlerin güvenlik politikalarının merkezinde yer almasına rağmen literatürde bu konu hakkında yeterince yerli kaynak bulunmamaktadır. Literatür ve ülkelerce kabul görmüş genel geçer bir istihbarat tanımı olmadığı gibi bir istihbarat doktrini tanımı da yoktur. Çünkü istihbarat doktrini her ülkenin kendine özgü anayasası, kanun metinleri, kanun hükmünde kararnameleri, uluslararası sözleşmeleri, tüzük ve yönetmelikleri etrafında şekillenir. Ayrıca tebliğ, emir gibi diğer düzenleyici işlemler ve çeşitli yapılageliş kuralları istihbarat doktrininin bir parçasıdır. Örneğin, ABD İstihbarat Topluluğu'nun, Ulusal İstihbarat Direktörlüğü Ofisi ve Genel Danışmanlık Ofisi tarafından kaleme alınmış bir hukuki başvuru kitabı bulunmaktadır. Bu kitapta yer alan ABD Anayasası, Ulusal Güvenlik Yasası, 2004 İstihbarat Reformu Ve Terörizmi Önleme Yasası, 1949 Merkezi İstihbarat Ajansı Yasası, 1959 Ulusal Güvenlik Ajansı Yasası, 2002 İç Güvenlik Yasası, 1994 Karşı İstihbarat Ve Güvenlik Artırım Yasası, 1996 Savaş Suçları Yasası, 2002 Karşı İstihbarat Artırım Yasası, Sınıflandırılmış Bilgilerin Yargılama Yasası, Yabancı İstihbarat Gözetim Yasası, Bilgi Edinme Özgürlüğü Yasası, Gizlilik Yasası, 2002 E-Hükümet Yasası, 2014

Federal Bilgi Güvenliği Modernizasyon Yasası, 2015 Siber Güvenlik Yasası gibi pek çok yasa ABD istihbarat hukukunun ulusal çerçevesini çizmektedir. Kitapta sadece yasalar değil, İstihbarat Topluluğu İçin Mesleki Etik Prensipler ve İstihbarat Topluluğu İçin Şeffaflık Prensipleri gibi başlıklar da yer almaktadır. Benzer şekilde, istihbaratla ilişkili farklı kurumların ve komisyonların yetkilerinin tanımlandığı, çeşitli usullerin belirlendiği bölümler bulunmaktadır. Başkanlık Kararnameleri ise; Yabancı İstihbarat Elektronik Gözetim, ABD İstihbarat Faaliyetleri, Yabancı İstihbarat Fiziksel Aramalar, Sınıflandırılmış Bilgilere Erişim, Terörizm Bilgilerinin Paylaşımı, Başkan'ın İstihbarat Danışma Kurulu Ve İstihbarat Denetim Kurulu, Devlet Görevine Uygunluk, Yüklenici Çalışanların Uygunluğu Ve Sınıflandırılmış Bilgilere Erişim, Yasal Sorgulamaları Garantileme, Sınıflandırılmış Ulusal Güvenlik Bilgileri, Kritik Altyapı ve Siber Güvenliğini Artırma başlıklarını ele almaktadır. Doktrinde yasal mevzuatın dışında sinyal istihbaratı faaliyetleri, çeşitli istihbarat paylaşım usulleri, İletişimlerin Saklanması Dair Usuller, Yabancı İstihbarat Kaynaklarını İçeren Olası Suç Faaliyetleri Raporlarına Dair Kılavuzlar, Bilgi Paylaşım Ortamı Gizlilik Kılavuzları, İstihbarat Denetim Konuları Raporlama Kriterleri, Federal Suçlara Dair Bilgilerin Raporlanması ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Ayrıca, İstihbarat Topluluğu ve hükümet web sitelerine özel bir önem atfedilmektedir (Intelligence Community, 2020). Benzer şekilde İngiltere Savunma Bakanlığı'nın Ortak Doktrin Notu Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) doktrini benimseyen ulusal bir 'İstihbarat, Gözetleme ve Keşif' doktrini sunmaktadır. Yayın, 'İstihbarat, Gözetleme ve Keşif' alanında mevcut ve gelecekteki gelişmelerin kavramlarını yakalamayı ve mevcut doktrinin ve en iyi uygulamanın unsurlarını bir araya getirmeyi amaçlamaktadır. Bu belgeye göre istihbarat doktrini, karar vermeyi ve operasyonları desteklemek için istihbaratın toplanmasını, analizini ve dağıtımını yönlendiren bir dizi ilke ve süreçtir (UK Ministry of Defence, 2023).

Şekil 1: İstihbarat Doktrininin Sacayakları

Öte yandan her ülkenin milli istihbarat doktrininin çerçevesi ABD ve İngiltere örneğindeki kadar net bir şekilde belgelenmemiş olabilir. Ancak, bir ülkenin yazılı bir istihbarat doktrininin olmaması o ülkenin istihbarat doktrini olmadığı anlamına gelmez. İstihbarat Doktrini oluşturulan üç temel

sacayak tarihsel süreç içindeki kurumsal deneyim, istihbarat kültürü ve istihbarat yapısıdır. Aşağıdaki tablo istihbarat doktrininin üç sacayağı altında bulunan başlıkları göstermektedir. Tarihsel süreç yaşanan kurumsal tecrübeleri, sınamaları, fırsatları, ilgili kanun metinlerini ve bu metinlerde yapılan değişiklikleri, tüzükleri, yönetmelikleri, genelge ve yönergeleri kapsar. Kurumsal örf ve adetler, mesleki ilkeler, lider söylemleri ve kurumsal raporlar ise istihbarat kültürünü yansıtır. Kurumsal yapı sütunu ise başta organizasyon şeması, vizyon, misyon, tutum, personel demografisi, operasyonel uygulamalar, bütçe, varlık, teknolojik kapasite gibi pek çok değişkeni içerir.

Bu bağlamda Türkiye'nin yazılı bir istihbarat doktrin belgesi olmasa da genel çerçevesini konuyla ilgili kanun metinlerinden alan bir MİD mevcuttur. İstihbarat doktrininin sacayakları olarak teoride belirlenen faktörlerin pratikte nasıl uygulanabileceğini göstermek amacıyla Türkiye'nin istihbarat doktrini üzerinden konuya örnek verilebilir. İlk olarak tarihsel süreç içerisinde Milli İstihbarat Hukuku'nun temelini oluşturan 1965 Milli İstihbarat Teşkilâtı Kanunu, 1983 tarihli ve 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilâtı Kanunu ve kurumsal tecrübeler ışığında bu kanunlarda yapılan değişiklikler, tüzük, yönetmelik, genelge ve yönergeler Türkiye'nin istihbarat doktrinini ortaya koymaktadır. İlk olarak; MİD kavramı Gürsel Dönmez'in "Kozmik Mesele Devlet ve İstihbarat Metodolojisine Giriş" isimli eserinde ortaya atılmıştır. Kitabın 16. Bölümünde yazar, Cumhurbaşkanlığı Forsu ve MİT amblemindeki yıldızlara atfen 16 maddelik bir MİD taslağı ortaya koymuştur. Dönmez'e göre, "Usûl ve içtihadı belirleyen genel prensipler ve temel ilkeler bütünü anlamında doktrin bir hukuk sisteminin özü, kökü ve rûhu demektir. Kanun metinleri gibi doktriner temel de ihtiyaçlara ya da yenilenmiş vizyon ve misyona göre zamanla değişebilir. Bu anlamda, genel çerçevesini başta Anayasa olmak üzere konuyla ilgili diğer kanun metinlerinden alan Milli İstihbarat Doktrini (MİD), 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilâtı Kanunu içinde mündemictir" (Dönmez, 2021, 439-443). Diğer bir deyişle, MİT en köklü değişimini, TBMM'nin 1 Ocak 1984 tarihinde kabul ettiği 2937 sayılı 'Devlet İstihbarat Hizmetleri ve MİT Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle yaşamıştır. MİT Müsteşarlığı bünyesindeki Milli Emniyet Hizmetleri Başkanlığının görevleri İç ve Dış İstihbarat Başkanlıklarına devredilerek bu başkanlık ortadan kaldırılmıştır (MİT, 1984). Devlet İstihbarat Hizmetleri ve MİT Kanunu, isminden de anlaşılacağı üzere sadece MİT'in değil, devlet istihbarat hizmetlerinin de çerçevesini çizen bir kanundur ve daha sonraki yıllarda yapılan tüm değişiklikler bu kanun

üzerinden yapılmıştır. MİT'in doktrinsel gelişiminde; Soğuk Savaş'tan sonra yaşanan küresel ve teknolojik gelişmeler, tarih boyunca edinilen kurumsal tecrübeler, Arap Baharı sürecinden sonra dönüşen tehdit algısı, Türkiye'nin terörizmle mücadele sınamaları, FETÖ'nün MİT kumpasları ve 15 Temmuz hain darbe girişimi etkili olmuştur. Özellikle 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri Kanununda 2014 ve 2018 yıllarında yapılan değişiklikler ve yıl yıl kurumsal yenilikler beraber değerlendirildiğinde MİT'in 21. Yüzyıla dönük doktrinini açık bir şekilde okunmaktadır.

İkinci olarak, istihbarat kültürünün önemli bir parçası olarak kurumsal örf ve adetler, mesleki ilkeler, kurumsal raporlar, liderlerin söylemleri istihbarat doktrinini ortaya koyan temel belgeler arasındadır. Örneğin; MİT 2023 Faaliyet Raporu'na göre Türkiye'nin MİD'i ülkenin milli güvenlik ve çıkarlarına yönelik geniş kapsamlı ve çok boyutlu bir stratejiye dayanmaktadır. Bu bağlamda çeşitli tehditlere karşı entegre bir yaklaşım benimsendiği görülmektedir. Doktrinde MİT, küresel ve bölgesel güvenlik ve istikrar için proaktif, caydırıcı, kendine yeterli, ön alıcı ve sürdürülebilir bir hareket tarzı benimsemiştir (MİT, 2024). Bu rapora göre Türk istihbarat doktrininde çok katmanlı bütünsel güvenlik anlayışı, hibrit mücadele ve istihbarat teknolojileri, kurumlararası koordinasyon ve müşterek operasyon başarısı, terörizmle mücadele konsepti, stratejik açılım, proaktif politika izleme vizyonu, oyun değiştirici rol, istihbarat diplomasisi, istihbarata karşı koyma (İKK) kapasitesi ve siber güvenliğe yapılan vurgu dikkat çekmektedir. Ayrıca raporun “şeffaflık, hesap verme anlayış ve sorumluluğunu gözetilen bir yaklaşımla” hazırlandığı vurgulanmaktadır (MİT, 2024). MİT'in 2023 Faaliyet Raporu ile önceki yıllara ait faaliyet raporları ile mukayese edildiğinde benzer konseptlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca, kurumun içinde en etkili amil olarak İbrahim Kalın'ın MİT'in 97. kuruluş yıl dönümünde yaptığı konuşma kapsamında Türkiye'nin istihbarat doktrininin kurumsal raporlara uygun olarak “Belirsizlik Çağında Hibrit Tehditler ve Stratejik Öngörü” konseptine oturduğu görülmektedir. MİT'in resmi internet sitesinde de yer alan “Belirsizlik Çağında Hibrit Tehditler ve Stratejik Öngörü” kitapçığı teşkilatın adeta yeni doktrinini özetleyen bir manifesto niteliğindedir. Kalın'a göre “Hegemonik güç mücadelesi, küresel adaletsizlik, derinleşen krizler, hibrit ve asimetrik tehditler ve yeni teknolojilerin sunduğu imkân ve riskler, derin bir belirsizlik ve güvensizlik ortamının doğmasına” sebep olmaktadır. Bu belirsizlik ortamında, mevcut sistemi oluşturan aktörler uluslararası sistemin ilke ve kurallarını ihlal etmekte ve işlevsiz hale getirmektedir (Kalın, 2024, s.1). Kalın çok kutuplu bir dünyaya geçişin sancılarının yaşandığını ve bu geçişin istikrarsızlığa,

güvensizliğe, yeni hibrit tehditlere ve yıpratma savaşlarına da sebep olduğunu vurgulamaktadır. Hibrit tehditlerle mücadele bağlamında her türlü geleneksel ve modern istihbarat yöntemlerinin kullanıldığını belirtmektedir (Kalın, 2024, ss.2-3). Diğer bir deyişle, doktrinde MİT'in tehdit algısı ve fırsat değerlendirmesi bu geçiş döneminin yapısal taşları etrafında şekillenmektedir. Zaten, teşkilatın yıllık faaliyet raporlarında da hibrit tehditlerle mücadele yöntemi olarak entegre ve çok katmanlı güvenlik anlayışına sık sık yer verilmiştir. Kitapçıkta, yıllık faaliyet raporlarında olduğu gibi terörizmle mücadele konsepti yine ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, Kalın PKK/YPG, FETÖ, DEAŞ, DHKP/C gibi terör örgütleriyle stratejik bir akılla mücadele edildiğini belirtmiş ve MİT'in "Türkiye'nin sınırlarının ötesinde bölgesel bir barış ve istikrar düzeni oluşturma" hedefinden bahsetmiştir (Kalın, 2024, s.3). Diğer bir deyişle, MİT sadece operasyonel değil stratejik bir açılım gerçekleştirerek "terörden arındırılmış bölge perspektifiyle" terörizmle mücadele etmektedir. Raporda "aşırı sağcı, faşist, göçmen ve azınlık karşıtı hareketlerden siber saldırılara kadar tüm hibrit tehditlere vurgu yapılmıştır (Kalın, 2024, s.8). Bu cümlelerde MİD'inde hangi konuların açıkça "hibrit tehdit" olarak değerlendirildiği görülmektedir. İttifaklarla ilgili olarak Türkiye'nin NATO ittifakına olan bağlılığı diğer bir bölgesel ve küresel işbirliği mekanizmaları açısından engel olarak değerlendirilmemektedir (Kalın, 2024, s.14). Kalın'ın üzerinde durduğu diğer bir konular ise "dijital çağın atom bombası" olarak nitelendirdiği yapay zeka teknolojisi, savunma sanayi hamlelerinin istihbarata katkısı ve istihbarat diplomasisi olmuştur (Kalın, 2024, ss.17-18). Ayrıca kalın yumuşak ve sert gücün bir arada kullanılmasını gerektiren "akıllı güç" kavramına vurgu yapmaktadır. Öte yandan kendine yeterlilik ve caydırıcılık ilkeleri bir ülkenin önleyici stratejiler geliştirmesi ve egemenliğini koruması için doktrinin temel unsurları olarak karşımıza çıkmaktadır. Kalın'a göre bu iki ilke sadece beka meselesi değil aynı zamanda "savunma, taarruz, teknik istihbarat ve endüstriyel teknolojilerin yanı sıra siber güvenlik, biyolojik güvenlik ve çeşitlilik, enerji güvenliği, gıda güvenliği ve ekonomik güvenlik gibi temel alanlarda" da milli güvenlik meselesidir (Kalın, 2024, s.19). Bu ifadelerden hareketle, MİT'in istihbarat doktrinde geçmişte de olduğu gibi güvenlik sektörlerinin geniş tutulduğu görülmektedir.

Üçüncü olarak hukuki çerçeve, tarihsel süreç ve istihbarat kültüründen hareketle kurumun yapısı ülkenin istihbarat doktrini işaret eden diğer bir unsurdur. MİT'in resmi internet sitesi incelendiğinde, kurumun altında sekiz ana görevi olduğu anlaşılmaktadır. MİT bünyesindeki sekiz önemli görev dış

istihbarat, eğitim, istihbarat koordinasyonu, İKK, özel faaliyetler, siber istihbarat, sinyal istihbaratı ve terörle mücadele şeklindedir. Teşkilat altı ana başkanlık altında konularına göre daireler, şubeler ve müdürlükler şekilde yapılanmıştır (MİT, 2024).

Şekil 2: MİT'in Görevleri

Kurumun yapısında oyun değiştirici rol, bütünsel güvenlik konsepti, tam kaynak analizi, terörizmle mücadele konsepti, operasyonel açılım ve senkronizasyon, stratejik açılım, milli istihbarat çarkı, proaktif tutum, ön alıcı ve önleyici istihbarat, cari istihbarat ve anında mukabele, iş birliği ve rekabet dengesi, hukuka uygunluk, faaliyetlerin gizliliği ve mensupların güvenliği, etkin dış istihbarat ve İKK, siber istihbarat, dış politikaya katkı ve istihbarat diplomasisi, şeffaflık ve denetim, koordinasyon ve füzyon, Milli İstihbarat Akademisi (MİA), yapay zekâ gibi kavramlar ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte ülkenin istihbarat bütçesi, savunma bütçesi, askeri güç endeksi, terörizm endeksi, suç ve güvenlik endeksi, yönetim şekli gibi pek çok dış yapısal faktör kurumsal yapıyı ve dolayısıyla istihbarat doktrini etkilemektedir. Özetle Türkiye'nin yazılı bir istihbarat doktrini belgesi olmasa bile deneyim, teori ve teknoloji etrafında şekillenen kanun metinleri, tüzük, yönetmelik, genelge ve yönergeler, kurumsal örf ve adetler, mesleki ilkeler, kurumsal faaliyet raporları, lider söylemleri, kurum yapısı ve hatta internet sitesinde bulunan bilgiler Türkiye'nin MİD'inin nasıl olduğunu açıkça ifade etmektedir.

Bu örneklerden hareketle, en yalın haliyle istihbarat doktrini uygulamada istihbaratın toplanması, analizi ve yayılmasını yönlendiren prensiplere, politikalara, ilkelere, prosedürlere ve yöntemlere atıfta bulunur. İstihbarat doktrini pratikler üzerinde neyin iyi ve kötü çalıştığını değerlendirerek operasyonel olarak kanıtlanmış en iyi uygulamaları yansıtır. Böylece istihbarat doktrini, operasyonel olarak kanıtlanmış en iyi kurumsal uygulamaları ilkeler çerçevesinde ortaya koyar. İlk olarak, ülkelerin kendine özgü bir istihbarat doktrini olması kurum hafızasının oluşmasında ve geçmiş tecrübelerin aktarılmasında büyük bir önem teşkil eder. Dolayısıyla, istihbarat teşkilatlarının kurumsallaşması ve bu kurumsallaşmanın tecrübeler ışığında etkili bir dönüşüme uğraması ancak milli bir istihbarat doktrini ile mümkündür. İkinci olarak, istihbarat doktrini kurumlarda ve ülkelerin

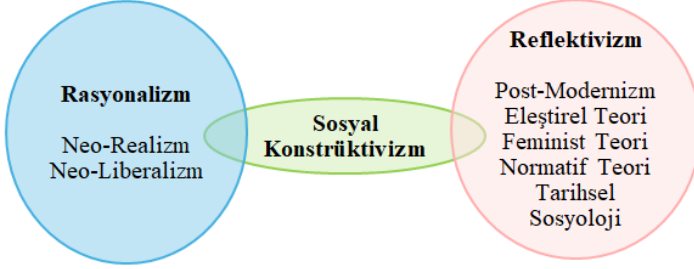
istihbarat kültürlerinde kendine özgü geleneklerin oluşmasını ve yerleşmesini sağlar. Bu durum kurumları ve ülkelerin istihbarat kültürlerini geçici, bağlama özel ve sübjektif olmaktan kurtarır. Üçüncü olarak, sağlam bir istihbarat doktrini sağlam bir kurumsal kültürü beraberinde getirdiğinden istihbaratın siyasallaşmasını sınırlar ve gizlilik ve şeffaflık dengesini koruyarak kurumun meşruiyetini artırır. Son olarak zamanın, insanın ve mekânın ruhuna uygun milli bir doktrini kamuoyunun gözünde ülkenin ve ilgili kurumların imajını, güvenini ve saygınlığını artırır.

2. KONSTRÜKTİVİZM PERSPEKTİFİNDEN İSTİHBARAT DOKTRİNİNİN KURAMSAL TEMELLERİ

İstihbarat disiplini hem gizli ve karmaşık doğası hem de ele aldığı konuların niteliği sebebiyle herhangi bir kurama oturtmak oldukça zordur. Zira, istihbarat teoriden çok uygulamaya dönük bir alandır. Ancak, tarihsel gelişmeler sürecinde yaşanan ulusal ve uluslararası olaylar disiplin içerisinde bir takım kuramsal yükselişlere öncülük etmiştir. Bu kuramsal yükselişlerden birisi de Soğuk Savaş'ın bitmesine yakın değişen şartlar ile ortaya çıkan konstrüktivizmdir. Konstrüktivizm pozitivist ve postpozitivist yaklaşımlar arasındaki tartışmalarda bu iki yaklaşım arasında bir tür 'üçüncü yol' olarak nitelendirilmiştir (Kaya, 2019, ss.70-73). Uluslararası ilişkiler disiplininde pozitivist ve post-pozitivist yaklaşımlar arasında bir kutuplaşma yaşanırken, konstrüktivizm ve yeni kurumsalcılık (neo-institutionalist) gibi bazı arayışlar bu iki grup arasında ortak bir zemin oluşması açısından gündeme gelmiştir (Waever, 1996, s.168). Bu sebeple “üçüncü yol” olarak adlandırılan konstrüktivizm, pozitivist ve post-pozitivist görüşler arasında bir yere konumlanır (Friedrichs, 2004, s.105).

Öte yandan, konstrüktivizmin üçüncü bir yol olup olmadığı literatürde tartışma teşkil eder. Zira, konstrüktivizm homojen bir yaklaşım değildir. Konstrüktivizm görüşünün bir bölümü ana-akım pozitivist kuramlara daha yakınken, diğerleri post pozitivist bir perspektife daha yakındır (Ruggie, 1998, ss.880-881). Yani konstrüktivizm işlevsel olarak bu kuramlar arasında bir yere konumlandırılabilir (Wiener, 2003, ss.256-257). Konstrüktivizm, uluslararası siyasetin sosyal bir biçimde oluşturulduğunu savunur ve bu bağlamda uluslararası ilişkilerdeki sosyal yapıları ve normları analiz eder. Bununla birlikte rasyonalistlerin “insan faaliyetlerinin maddî dünyayı şekillendirdiği” fikrini tamamen reddetmez ancak maddî güçlerin merkezî önemini sorgularlar (Adler, 1997, s.324). Konstrüktivizm, post-modernizmin radikal yaklaşımlarına karşı daha ölçülü bir duruş sergiler ve sosyal ilişkilerin anlamlandırılmasında daha yapısalcı bir yöntem sunar.

Şekil 3: 1990'ların sonunda Uluslararası Teori (Smith, 1999, s.168)

Ontolojik açıdan, konstrüktivizm sosyal gerçekliğin inşasına dayanır. Bu yaklaşıma göre, somut gerçeklerin dışında, onlara birtakım fonksiyonlar ve anlamlar atfedildiği için var olan bazı gerçekler de bulunmaktadır. Örneğin, para özünde sadece bir kâğıt ya da metal parçası olsa da toplumsal anlamı ve işlevi sayesinde bambaşka bir gerçeklik kazanmıştır (Guzzini, 2000, ss.160-161). Alexander Wendt'e göre konstrüktivizm sadece bir uluslararası siyaset kuramı değildir. Zira, o her türden sosyal ilişkiyi çalışmak için uygun bir düşünce biçimidir (Wendt, 1999, s.142). Konstrüktivizm diğer kuramlardan farklı olarak birbirleriyle bağlantısız gibi görünen meseleleri kuramsallaştırmayı amaçlar. “İnsanların ne yaptığı, toplumların neden farklı olduğu ya da dünyanın neden değiştiği” gibi soruları cevaplamayı amaçlamaz. Zira, konstrüktivizmin temel hedefi yaşadığımız dünyayı açıklamak değil onun anlaşılmasına yardım etmektir (Baylis, 2008, s.79). Diğer bir deyişle, insan çevresiyle ve doğayla ilişki ve etkileşim içinde olan sosyal bir varlıktır. Bu ilişki ve etkileşim süreci, belirli bir sosyal yapı içerisinde ve belirli kurallara bağlı olarak gerçekleşir. Öte yandan bu sosyal yapı içinde amiller ve kurumlar aracı olarak bulunur. Dolayısıyla istihbarat doktrini kavramını daha iyi anlayabilmek için, bu iletişim ve etkileşim sürecinin istihbarat ekosistemi içinde nasıl cereyan ettiğinin anlaşılması gerekmektedir. Bu noktada, sosyal yapı, kurallar, amiller ve kurumlar gibi konstrüktivizmde öne çıkan kavramlar istihbarat açısından ele alınmalıdır.

Konstrüktivizm, istihbarat doktrinine sosyal yapıların, kimliklerin, normların ve kuralların şekillendirici rolünü vurgulayarak yeni bir perspektif sunar. Bu yaklaşıma göre, istihbarat doktrini sosyal yapıların bir ürünü olarak değerlendirilir. Sosyal yapı; kurallar, kurumlar ve amillerin sürekli etkileşimiyle oluşur ve bu yapı, istihbarat süreçlerini düzenlerken aynı zamanda sosyal gerçekliklerin inşasına katkıda bulunur. Örneğin, Soğuk Savaş sonrası dönemde istihbarat faaliyetlerinin doğası, devletler arasındaki

sosyal yapıdaki değişimlere bağlı olarak evrilmiştir. ABD istihbarat topluluğu, 11 Eylül saldırılarından sonra, sosyal yapıdaki değişimi dikkate alarak terörizmle mücadele odaklı bir istihbarat doktrini geliştirmiştir. Bu doktrin, tehdit algılarının sosyal bağlamda yeniden tanımlanmasının bir sonucudur.

Konstrüktivist yaklaşım, istihbarat doktrinlerini amiller ve kurumlar arasındaki etkileşim üzerinden de değerlendirir. Amiller, kurallar çerçevesinde sosyal yapıya uygun şekilde rollerini yerine getirirken, aynı zamanda bu yapıyı değiştirme kapasitesine sahiptir. İstihbarat süreçlerinde liderler, analistler ve diğer aktörler, doktrinin içeriğini şekillendiren bu değişim sürecinde aktif bir rol oynar. Örneğin, Rusya’da “Gerasimov Doktrini” olarak bilinen güvenlik ve istihbarat stratejisi, dönemin Genelkurmay Başkanı Valery Gerasimov’un kurumsal bağlamdaki liderlik rolüyle şekillenmiştir. Bu doktrin, Rusya’nın güvenlik anlayışını dönüştürerek hem kurumlar arasındaki ilişkilere hem de uluslararası sistemdeki etkileşimlere yön vermiştir.

Konstrüktivizm ayrıca normatif unsurları, yani kimlik, kültür ve söylem gibi genellikle göz ardı edilen faktörleri, istihbarat süreçlerinin bir parçası haline getirir. Bu durum, doktrinlerin yalnızca operasyonel gerekliliklerden değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel dinamiklerden etkilenmesini sağlar. Örneğin, İsrail’in istihbarat stratejisinde, Yahudi kimliği ve tarihsel bellek önemli bir rol oynar. İsrail’in “Mossad” doktrini, ulusal güvenlik stratejisinde tarihsel kimlik ve kültürel değerlerin nasıl bir normatif çerçeve sunduğunun açık bir örneğidir. Bu, istihbarat faaliyetlerinin sadece pratik bir güvenlik gerekliliği değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel bir zorunluluk olarak algılandığını göstermektedir.

Anarşi kavramı ve güvenlik anlayışı da konstrüktivizmin istihbarat doktrinlerine etkisini açıklar. Realist yaklaşımlar, uluslararası sistemi maddi unsurlara dayanan anarşik bir yapı olarak görürken, konstrüktivizm bu sistemi sosyal ilişkiler ve normlar temelinde değerlendirir. Anarşi, devletlerin davranışlarını şekillendiren bir norm olarak kabul edilir ve istihbarat faaliyetlerinin çerçevesini belirler. Örneğin, Avrupa Birliği içindeki istihbarat işbirliği, realistlerin beklediği gibi güç rekabetine dayanmamış, aksine sosyal normların ve ortak güvenlik anlayışının bir sonucu olarak gelişmiştir. Bu durum, anarşi kavramının sosyal bir yapı olarak nasıl işlev gördüğünü ve devletlerin güvenlik ve istihbarat politikalarını nasıl şekillendirdiğini gösterir.

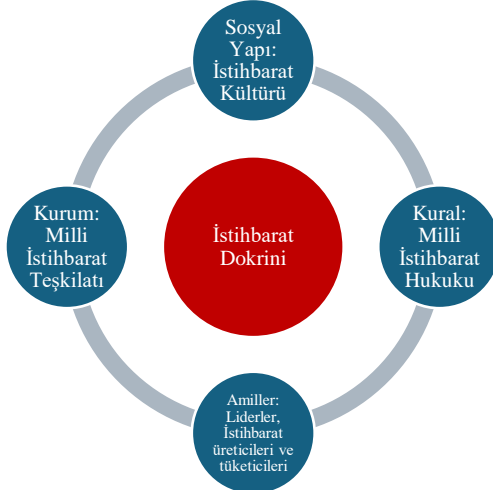
Konstrüktivizme göre, istihbarat doktrinleri, sosyal yapı içinde ortak bilgi, maddi kaynaklar ve eylemlerle inşa edilir ve devletlerin kimlik, çıkar

ve tehdit algılarıyla şekillenir. Örneğin, Çin'in "Belt and Road Initiative" (BRI) stratejisi çerçevesinde istihbarat faaliyetleri, sadece ekonomik veya askeri bir gereklilik değil, aynı zamanda Çin'in küresel kimliğini yeniden tanımlamayı amaçlayan bir sosyal inşa sürecinin parçasıdır. Bu strateji, Çin'in istihbarat doktrinlerinin sadece maddi gerçekliklerden değil, sosyal ve normatif bağlamlardan nasıl etkilendiğinin somut bir örneğini oluşturur. Böylece, konstrüktivist perspektif, istihbarat süreçlerinin daha geniş bir çerçevede analiz edilmesini mümkün kılar.

2.1. İstihbarat Doktrininin Kavramsal Temelleri: Sosyal Yapı, Kurumlar, Kurallar, Amiller

Konstrüktivist düşüncenin istihbarat doktrini kavramıyla ilişkisini değerlendirdiğimizde, sosyal yapı, kurallar, kurumlar ve amillerin rolünü vurgulayan bir çerçeve ortaya çıkmaktadır. Bu dört unsur sürekli olarak birbirleriyle etkileşim halinde olduğu için birbirlerini değiştirme ve dönüştürme gücüne sahiplerdir. Örneğin, uluslararası bir kriz neticesinde sosyal yapıda meydana gelen bir değişim tabii olarak amillerin genel davranış biçimlerini ve kararlarını, hatta belki direkt olarak amilleri ya da kurumların misyon ve vizyonlarını değiştirebilir. Bu değişim ve dönüşümün bir sonucu olarak istihbarat doktrini de "ihtiyaçlara ya da yenilenmiş vizyon ve misyona göre" (Dönmez, 2021, s.439) zamanla değişir.

Şekil 4: İstihbarat Doktrininin Kavramsal Temelleri

2.1.1. İstihbarat Doktrininde Amillerin Yeri ve Önemi

Amil gerçekleştirdiği faaliyetler aracılığı ile dünyayı etkileyen birey veya bireyler olarak tanımlanabilir. Amillik; statü, görev ve rol gibi unsurlardan oluşur. Bir amil genellikle kurumsal bağlamına göre bir statüye, bir göreve

ve bir role sahiptir. Amil, kurallar ve toplum yapısı aracılığıyla şekillenir ve faaliyet gösterir. Dolayısıyla, amil olan bireyler ancak kuralların belirlediği koşullarda ve toplumun sınırları içinde hareket edebilirler (Onuf, 1998, ss.71-72). Ancak, amillerin sadece bireylerden oluşması gerekmez çünkü amillik sosyal bir durumdur. Örneğin herhangi bir ülkenin hükümeti, belirli bir sosyal yapının yansımasıdır ve bir grup insandan oluşur. Hükümetler ilgili kurallara uyararak daha geniş bir insan topluluğu adına hareket ederler. Bu örnekte olduğu gibi, toplumsal amaçları gerçekleştirmek için faaliyet gösteren amiller topluca hareket ederek tek bir amil haline dönüşebilir. Öyle ki eğer bir grup; kendileri için faaliyet gösteren bir amil oluşturabiliyorsa, kimlik için kayda değer ölçütlere sahipse ve bu amil geniş sınırlar içinde hareket edebiliyorsa bir ülke meydana gelir (Onuf, 1998, ss.60-66). Ancak, devletler gibi kolektif aktörler amil gibi gözükse dahi gerçek anlamda amil olarak kabul edilmezler. Çünkü amiller sadece, devlet adına hareket etme ehliyetine sahip gerçek bireylerdir (McSweeney, 1999, s.150 ve Onuf, 1998, ss.68-69). Bu bireyler kurallar aracılığı ile belirlenir ve sadece temsil ettikleri devlet adına hareket ederler.

İstihbarat doktrini açısından amil kavramı istihbarat faaliyetlerinde aktif rol oynayan bireyleri veya grupları ifade eder. İstihbarat amilleri, belirli bir statü, görev ve rol çerçevesinde faaliyet gösterir ve maddi dünyayı etkilerler. Amil, bu bağlamda istihbarat üretme sürecinde belirli bir görev veya rolü üstlenen kişilerdir. İstihbarat üretme sürecinin her aşamasında amiller kendini gösterir. Örneğin; bir amil ihtiyaç duyulan bilginin tespit edilmesi, bilgi toplama, analiz, stratejik karar alma ve operasyonel etkinlik gibi aşamalarda görev alabilir. Bir istihbarat kurumunun en yetkili yani en yüksek statülü amili doğal olarak bu kurumun başkanıdır. Bu bağlamda, bir ülke ya da kurumun istihbarat doktrinini anlamak için amillerin özellikle de liderlerin söylemlerini, davranışlarını, geçmişini ve nasıl bir sosyal yapı içerisinden geldiğini göz önünde bulundurmak gerekir. Çünkü sosyal yapı, kurallar ve kurumlar amilleri etkilerken amiller de sosyal yapıyı, kurumları ve kuralları şekillendirir.

2.1.2. İstihbarat Doktrini Açısından Kural ve Kurum

Toplum insanları kapsayan bir üst yapı olsa da aslında insanlar toplumu oluştururken bir yandan toplumlar da insanı oluşturur. Çünkü var olan insan aslında bu toplumsal yapının bir ürünüdür. İnsan ve toplum arasında karşılıklı işleyen ve süreklilik arz eden bir ilişki vardır. Bu süreçte hukuki kuralları, toplumsal değerleri ve normları da kapsayan sosyal kurallar insanları ve toplumu birbirine bağlar.

İnsan ve toplumu birbirine bağlayan bu kurallar doğası gereği normatiftir. Dolayısıyla istihbarat doktrini açısından kurallar amillere ne olması gerektiğini ya da neyi yapıp neyi yapmamaları gerektiğini söylerler. Diğer bir deyişle, davranışlar mevcut norm ve standartlara uydurulmalıdır. Bu norm ve standartlar; anayasa, kanun, tüzük, yönetmelik, genelge, yönerge, mesleki ilkeler, örf ve adetler, kurumsal raporlar ve operasyonel uygulamalar aracılığı ile belirlenir.

Kurallar, eğitici (instruction), yönlendirici (directive) ve vaadedici (commitment) olmak üzere fonksiyonlarına göre üçe ayrılır. Eğer kurallar, amiller tarafından yaşamın sabit ve kaçınılmaz unsurları olarak görülüyorsa, bu tür kurallara formel kurallar denir. Eğer bir kural diğer kurallar tarafından etkili bir şekilde destekleniyorsa, bu tür kurallar da legal kurallar olarak adlandırılır (Onuf, 1998, ss.75-77).

Kural türleri, oluşturuca (constitutive) kurallar ve düzenleyici (regulative) kurallar olmak üzere felsefi açıdan iki ana kategoriye ayrılır. Oluşturuca kurallar sosyal yaşamın kurumsal temelini oluşturur. Örneğin; uluslararası ilişkilerde bu tür kurallar, tarafların üzerinde anlaştığı ve aktörlerin davranışlarını belirlediği çerçeveyi belirler. Oluşturuca kurallar çatışma ya da işbirliğine zemin hazırlama etkisine sahiptir (Ruggie, 1998, ss.870-880). Benzer şekilde, istihbarat doktrini içinde oluşturuca kurallar kurumsal yapının temelini oluşturur. İstihbarat faaliyeti icra edecek bir kurumun doktrinin genel çerçevesi oluşturuca kurallara dayalıdır. Mesela, Türkiye'nin MİD'inin genel çerçevesi başta Türkiye Cumhuriyeti Anayasası olmak üzere 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Milli İstihbarat Teşkilâtı Kanunu'na dayanmaktadır. Öte yandan, düzenleyici kurallar nedensel etkilere sahiptir ve sosyal denetimin araçları olarak işlev görürler. Sosyal yapı üzerinde etkiye sahip olan düzenleyici kurallar, belirli bir davranış standardını dayatırlar. Ancak Onuf gibi bazı konstrüktivist yazarlara göre, tüm kurallar hem oluşturuca hem de düzenleyici özellikler taşır (Onuf, 1998, ss.68-69).

Sosyal yapı içerisinde kurallar kadar kurumlar da kritik bir öneme sahiptir. Kurumlar, aslında belirli kurallar ve bu kuralların uygulamalarından oluşur. Diğer bir deyişle, amillerin faaliyetleri ve mevcut kurallar kurumları meydana getirir (Onuf, 1998, ss.73-75). Bu bağlam içerisinde istihbarat kurumları, içinde barındırdığı aktörlerin faaliyetleri ve mevcut kuralları kapsayan MİD'inden meydana gelmektedir. Öte yandan, istihbarat kurumları da kurallardan oluştuğu için amillerin rolü burada son derece önemlidir. Zira, kurallara uyup uymama kararı nihayetinde amillere aittir.

2.1.3. İstihbarat Doktrinde Amil-Kural İlişkisi

Onuf'a göre "kurallar amilleri, amiller de kuralları oluşturur". Kurallar, sosyal yapı içindeki insanların faaliyetlerini düzenlerken aynı zamanda aralarından amiller ortaya çıkmasına önayak olur. Amiller ise gerçekleştirdiği faaliyetler ile maddî dünyayı bir sosyal gerçekliğe dönüştürür. Bu sosyal gerçeklik içinde amiller kendileri ve/veya başkaları yararına davranabilirler. Aynı zamanda, bireysel hareket edebilecekleri gibi ortak bir davranış da sergileyebilirler. Amillerin maddi dünyayı kullanmasına olanak sağlayan düzenlemeler ise kurallardır (Onuf, 1998, ss.64-65).

Kurallarla amiller arasında pragmatik ve simbiyotik bir ilişki bulunmaktadır. Makro düzeyde, kurallar devletleri amillere dönüştürürken mikro düzeyde ise bireylere amillik vasfını yüklemektedir. Aynı zamanda, kuralların da uygulanabilmeleri ancak amiller aracılığı ile mümkün olmaktadır (Gould, 1998, s.83.) Öte yandan, kurallar amillere eylemleri için çeşitli tercihler sunarken amiller bu tercihleri kendi kararları ile yapmaktadır. Diğer bir deyişle, bir kurala uyup uymama kararı amilin kendi tercihidir. Yine de kurallara uymak iş görme maliyetini azalttığı ve uygar olma yolunda bir mihenk taşı olduğu için amiller tercihlerini ancak kurallara uyararak kullanabilirler (Wiener, 2003, s.265). Aynı zamanda bir kuralın uygulanması genellikle uygulanmamasından daha kârlıdır. Bu sebeple, amil kuralı uygulama hususunda bir kazancı olmasa bile bu kuralı ihlal etmektense değiştirmeyi tercih eder. Ancak, bir kuralın değiştirilmesi her zaman tüm amillere eşit oranda fayda sağlamayabilir. Dolayısıyla kurallardan oluşan kurumlar da bazı âmiller açısından daha avantajlı bir işleyiş sergiler.

2.1.4. İstihbarat Doktrinde Amil-Yapı İlişkisi

Konstrüktivizmin en temel kavramı aslında sosyal yapıdır. Zira kurumlar, kurallar ve amiller bir sosyal bir yapı içerisinde var olurlar. Sosyal yapı, kurumlar, kurallar ve amiller sürekli bir etkileşim içerisinde. Bu nedenle, amil-yapı tartışması (agent-structure debate) özellikle sosyal inşaacı kuramın en temel konularından biri olarak karşımıza çıkar.

Amil-yapı tartışmasını daha verimli bir şekilde sürdürebilmek için ilk olarak konstrüktivist bakış açısına göre "yapı" kavramına açıklık getirmek gerekmektedir. Aslında "yapı" kavramı ile ilgili literatürde kabul görmüş genel geçer bir tanım yoktur. Hatta, literatür henüz yapının varlığı konusunda bile bir fikir birliğine ulaşamamıştır. Yapının gerçekte var olup olmadığı ya da sadece kafalarda var olup olmadığı tartışması kavramın tanımının yapılmasının önünde engel teşkil etmektedir. Mesela Gould'a göre, yapı sadece akılda var olan bir şeydir. Yapıların var olma sebebi ise "amillerin yapı olarak değerlendirdikleri birtakım örüntülerdir" (Gould,

1998, s.83). Onuf ise, “yapı” kavramı yerine “sosyal düzenlemeler” kavramını ön plana çıkartmıştır (Onuf, 1998, ss.58-78). Öte yandan Wendt’e göre ise bireyler dışsal sosyal gerçekler olarak sosyal olgular ile karşılaşır ve bu sosyal olgular sosyal yapıları oluşturur (Wendt, 1995, s.75). Bu bağlamda yapı, amillerin ve kurumların kurallar aracılığı ile içinde faaliyet gösterdiği şey olarak tanımlanabilir (Wendt, 1992, s.413). Özetle, literatürde yapı kavramı tartışmalı olsa da yapının unsurları ile bir tanım ortaya koymak mümkündür. Yapı; amillerin faaliyet gösterdiği bir kurallar, kurumlar ve tercihler örüntüsünün varlığıdır.

Tüm sosyal bilimler kuramları üstü kapalı bir şekilde yapı ile amil arasındaki ilişkiyi açıklamaya çalışmaktadır. Bu açıklamalar genellikle maddi dünyaya dair iki önemli gerçekliğe dayanır. İlk olarak, bireyler ve bireyler tarafından oluşturulan örgütler amaçları olan aktörlerdir. İkinci, bu aktörlerin etkileşimlerinden meydana gelen karşılıklı sosyal ilişkiler bütünü toplumu oluşturur (Wendt, 1987, ss.336-338). Dolayısıyla sosyal yapı ve amil birbirlerini değiştirme ve dönüştürme gücüne haizdir.

Amil ve yapı arasındaki ilişkiye konstrüktivizm temelinde farklı açıklamalar getirilse de aslında bu yaklaşımlar büyük ölçüde Giddens’in yapılanma (structuration) kuramına dayanmaktadır. Bu kuramın temelinde yapıların ikiliği (duality) varsayımı bulunur. Giddens’a göre amiller ve yapılar sosyal bir süreç içinde birbirlerini karşılıklı olarak inşa eder ve dolayısıyla bu iki unsurun oluşumu birbirinden ayrı olarak düşünülemez. Yapı, aslında zihinlerde var olan bir şeydir ve amiller tarafından meydana getirilen ve/veya işletilen kurallara ve kaynaklara dayanır. Aynı zamanda yapı, amil davranışları için mümkün hale getirici ya da sınırlayıcı etkilere sahiptir (Giddens, 1984). Kısacası, yapı ve amiller karşılıklı ve sürekli olarak etkileşim içindedir ve birbirlerini inşa ederler. Ancak Giddens’ın kuramında amil ile yapı arasındaki ilişkinin nasıl işlediğine değinilmemiştir. Giddens’ın kuramındaki bu eksikliği ise Onuf’un “kurallar” kavramına yaptığı vurgu gidermektedir. Kurallar amilleri ve yapıyı ortak bir inşa süreci içinde birbirlerine bağlamaktadır (Gould, 1998, ss.80-82). Diğer bir deyişle, amil ve yapı ontolojik açıdan birbirine bağlıdır ve birinin öteki açısından a priori olduğunu söylemek mümkün değildir (McSweeney, 1999, s.139).

2.2. İstihbaratın Sosyal İnşaaacı Yorumu

Konstrüktivizm tüm sosyal bilimler alanlarına uygulanabilir bir kuram olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak, konstrüktivizm istihbarat alanı için karmaşık bir düşünme biçimi önermektedir. Zira, istihbarat çalışmaları daha çok realist görüşler aracılığı ile şekillenen bir alan olarak karşımıza çıkarken konstrüktivizm ana-akımdan farklı bir bakış açısına sahiptir. Konstrüktivizm,

sosyal gerçeklerin istihbarat pratikleri üzerindeki rollerinin tartışılmasını olanaklı kılmaktadır.

Konstrüktivizm epistemolojik açıdan bilginin, ontolojik açıdan ise sosyal gerçekliğin inşasına dayanır. İstihbarat pratikleri de temel olarak bilginin ve sosyal gerçekliğin varlığına dayanmaktadır. Dolayısıyla, istihbarat pratikleri bilgi ve sosyal gerçekliğin inşasından doğrudan etkilenmektedir. Diğer bir deyişle, istihbaratın doğası maddi olmaktan ziyade sosyaldir. Bu bağlamda hâkim kuramlarınca genellikle göz ardı edilmiş olan kimlik, kültür ve söylem gibi normatif faktörler ancak konstrüktivizm aracılığı ile istihbarat alanına dahil edilebilir.

Konstrüktivizm açısından istihbarat doktrini, sosyal yapı içindeki kurallar bütünü ve amillerin bu kuralları uygulama faaliyetleri olarak değerlendirilebilir. Buna göre, istihbarat kültürü bireylerin yapıp ettikleriyle meydana getirdikleri sosyal yapılardır. Bu sosyal yapılar en nihayetinde “bizim yarattığımız” dünyalardır. Sosyal yapı içerisinde; istihbarat kurumları, bu alandaki amiller ve kurallar bütünü oluşturarak istihbarat doktrini bulunur. Öte yandan, her devletin istihbarat kültürünün kendi içlerine kapalı dünyalar olarak görülmesi oldukça yanıltıcı olur. Zira, devletler ve dolayısıyla devletlerin istihbarat kültürleri birbirinden etkilenir ve zamanın ruhuna göre bütünleşik bir yapı içinde değişim ve dönüşüm gösterir. Diğer bir deyişle, her devletin istihbarat kültürü kendi içlerine kapalı yapılar olarak değerlendirilebilir, aslında insanların yapıp ettikleriyle inşa edilir ve içinde yine kendilerinin de yer aldığı daha geniş bir kültürün parçasıdır. İstihbarat kültürü (sosyal yapı) içinde, birincil öneme sahip kurumlar devletin resmî istihbarat kurumları ve birimleridir. Yirmi Birinci Yüzyıl’ın güvenlik anlayışının bir yansıması olarak özel istihbarat şirketlerinin, düşünce kuruluşlarının ve bu alana katkı yapan diğer organizasyonların da önemi gittikçe artmaktadır. Kurumlar ile bir bütün halinde olan amiller hukukî bir çerçeveye dayalı olarak hareket ederler. Diğer bir deyişle, istihbarat her ne kadar kendine özgü bir alan olsa da hukuki bir bağlama sahiptir.

İstihbarat alanında eğitici (instruction), yönlendirici (directive) ve vaadedici (commitment) kurallar azımsanamayacak kadar çoktur. Bu kuralların büyük bir çoğunluğu resmî (formel) nitelikteki kurallardır ve amiller bu kurallara göre davranmak zorundadır. Basitçe uluslararası hukuk kuralları; anayasa, istihbarat mevzuatları, tüzük, yönetmelik, genelge, yönerge gibi ulusal hukuk metinleri; ve kurumsal örf ve adetler olarak nitelendirilebileceğimiz bu karmaşık yapıyı “istihbarat doktrini” olarak tanımlayabiliriz. Diğer bir deyişle istihbarat doktrini kurallardan,

normlardan, prensiplerden, prosedürlerden ve belirli bir algılama biçiminden oluşmaktadır. Özetle konstrüktivizm açısından istihbarat kendine özgü kuralları olan sosyal bir düzendir. Dolayısıyla bütün istihbarat pratiklerinin literatürde sıkça söylendiği gibi kuralsızlığa dayandığı fikri oldukça tartışmalıdır.

2.3. Uluslararası Sistemin Yapısı ve Anarşi Kavramının İstihbarat Doktrinine Etkisi

Konstrüktivizm, uluslararası sistemin yapısını geleneksel realist ve liberal kuramlardan çok daha farklı bakış açısıyla yorumlamaktadır. Realistler ve liberaller arasındaki temel fikir ayrılıklarından biri; uluslararası yapının mı yoksa sürecin mi devletlerin davranışlarını daha çok etkilediği konusunda cereyan etmektedir. Uluslararası yapının daha etkili olduğunu savunan realistler anarşi ve güç dağılımı kavramlarını vurgulamaktadır. Öte yandan, sürece daha fazla önem atfeden liberaller ise karşılıklı etkileşim ve kurumlar gibi kavramları ön plana çıkartmaktadır (Wendt, 1992, s.391). Ancak, aralarındaki bu farklılığa rağmen iki kuramın da benzerlik gösterdiği nokta uluslararası yapıyı sadece maddi unsurlar çerçevesinde ele almalarıdır. Konstrüktivizm neorealizmle benzer şekilde, uluslararası yapının sadece maddi kaynaklardan değil, aynı zamanda sosyal ilişkilerden oluştuğunu ileri sürmektedir. Alexander Wendt'e göre; herhangi bir sistem birbirleriyle iç içe geçmiş üç unsurdan oluşur. Bu unsurlar; maddi koşullar, çıkarlar ve fikirler olarak sıralanabilir (Wendt, 1999, s.139).

Sosyal yapı hem bir düşünsel mantığı hem de maddi kaynakları ve bu kaynakların kullanıldığı faaliyetleri kapsar. Dolayısıyla bu yapılar somut olarak zaman içinde gelişir, değişir ya da dönüşür. Bu somutluk ise ancak sosyal yapının içindeki aktörlerin paylaştığı bilgilerle şekillenir. Özetle, sosyal yapılar ortak bilgi, maddi kaynaklar ve eylemlerle inşa edilir.

Sosyal yapı ile birlikte ele alınması gereken diğer bir kavram ise anarşidir. Zira, uluslararası ilişkilerin ana akım kuramları uluslararası yapıyı “anarşik” olarak kabul ederler. Ancak, konstrüktivizme göre aslında hiçbir amilin niyetiyle doğrudan alakası olmayan ve tüm amillerin bir arada yer aldığı ve faaliyet gösterdiği bir kural durumudur. Herhangi bir kuralın olmaması ise anarşi değil, kaostur (Onuf, 1998, ss.62-78). Dolayısıyla, “kendi başının çaresine bakma” ve “güç politikası” gibi olguların kaynağı da anarşi değil, yine devletlerin kendisidir. Zira, anarşi devletler tarafından belirli tarihsel süreçler içinde oluşturulmuş bir kuraldır (Wendt, 1992, s.395).

Uluslararası sistemin yapısına bakış açısı ve dolayısı ile anarşi kavramı, istihbarat doktrininin şekillenmesinde kritik bir rol oynar. Örneğin; realist bakış açısına göre sadece maddi unsurlara dayalı olan istihbarat

faaliyetlerinin ana amacı devletin güvenliğini sağlamak ve güç kazanmaktır. Ancak konstrüktivizme göre istihbarat faaliyetleri sadece maddi unsurlardan oluşmaz, aynı zamanda sosyal yapılar ve devletler arası etkileşimlerle şekillenir. Bu bağlamda, istihbarat doktrinleri de ortak bilgi, maddi kaynaklar ve eylemlerle çerçevelenen sosyal yapılara dayanır. Aynı zamanda, devletlerin kimlikleri, çıkarları ve tehdit algıları istihbarat doktrinlerini şekillendiren diğer önemli unsurlardır. Diğer taraftan konstrüktivist bakış açısına göre devletlerin istihbarat faaliyetleri, aslında uluslararası yapının sosyal dinamiklerini anlamak ve bu yapıyı kendi isteklerine göre inşa etmek için kullanılır. Dolayısıyla anarşi kavramının farklı şekillerde yorumlanması, istihbarat doktrinlerinin de istihbarat kültürlerinin de farklılaşmasına yol açar. Mesela, dostlardan oluşan bir anarşi ile düşmanların oluşan bir anarşi birbirinden farklıdır. İşbirliğine dayalı bir anarşi ortamında istihbarat faaliyetleri diplomatik ve/veya bilgi paylaşımına dayalı olabilir. Ancak, rekabet ve düşmanlıkla tanımlanan bir anarşi ortamında istihbarat faaliyetleri daha örtülü ve hatta saldırgan bir nitelik kazanabilir. Ortak bilgi, maddi kaynaklar ve eylemlerdeki bu değişiklikler istihbarat doktrinini de doğrudan etkiler. Diğer bir deyişle, sosyal yapı kuralları değiştirebilir.

2.4. Kimlik, Çıkar, Tehdit Algısı ve İstihbarat Doktrini

‘Kimlik’ kavramı 1980’li yıllarla birlikte uluslararası ilişkiler gündeminde yer bulmaya başlamış, Renkli Devrimler ve Arap Baharı gibi süreçlerden sonra kuramsal açıdan daha çok tartışılan bir konu hâline gelmiştir. Zira, ‘kimlik’ hem ulusal hem uluslararası politikaların belirlenmesinde hem de devletlerin çıkar ve tehdit algısının oluşumunda dönüştürücü bir rol oynamıştır. Keymen’a göre ‘kimlik’ “uluslararası ilişkilerin dünyayı anlamaya yönelik kullandığı yöntemin ve açıklama tarzının kültürel temelini oluşturan merkezi bir olgudur” (Keyman, 2005, ss. 217-218). İlk olarak bu tanımdan hareketle kimlik; istihbarat doktrininde rakibi ve düşmanı ön görmeye, dünyayı anlamaya ve ulusal çıkarları tanımlamaya olanak sağlayan yöntemin kültürel temelini oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle istihbarat kültürü, kimliğe dayalı bir olgudur ve bir devletin kimliği onun nasıl bir istihbarat doktrini geliştireceğini ve bu doktrinin hangi çıkarları koruyacağını belirler. Örneğin, eğer bir devletin “küresel ya da bölgesel güç” olma iddiası varsa, bu kimlik onun istihbarat doktrininde daha küresel ve proaktif bir yaklaşımı benimsemesine sebep olur. Buna karşın, eğer bir devlet kendini "izole bir güç" olarak tanımlıyorsa, “küresel ya da bölgesel güç” olma niyetindeki devlete kıyasla daha içe dönük, savunmacı ve reaktif bir istihbarat doktrini geliştirebilir.

İkinci olarak, konstrüktivizme göre kimliklendirme, 'ben' ile 'öteki' arasındaki ilişkinin bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ilişki olumsuz olabileceği gibi olumlu da olabilir (Wendt, 1994, s.386). Diğer bir deyişle, kimlikler devletlerin sadece kendi içsel özellikleriyle değil, diğer aktörlerle olan etkileşimlerle de şekillenir. Yani, bir devletin kendini ve ötekini nasıl tanımladığı ve dolayısıyla istihbarat doktrini sadece kendi iç dinamikleri ve ulusal çıkarları doğrultusunda değil, aynı zamanda diğer devletlerle olan ilişkileri doğrultusunda şekillenmektedir. Örneğin, bir devlet, 'öteki' bir devleti düşman olarak görüyorsa, bu devlet öteki atfettiği devlet ile istihbarat paylaşımı yapmaz ve istihbarat faaliyetleri saldırgan veya savunmacı bir karakterde olabilir. Öte yandan, eğer bir devlet 'öteki' devleti stratejik ortak olarak görüyorsa bu devletlerin istihbarat faaliyetleri bilgi paylaşımına ve işbirliğine dayalı olabilir. Wendt'in vurguladığı gibi, olumsuz bir kimliklendirme realist güç politikalarının (Wendt, 1992, s.400). istihbarat doktrinlerinde kendini göstermesine neden olabilir.

Üçüncü olarak, kimlik ve çıkarlar değişmez şeylermiş gibi kuramsallaştırılmamalıdır. Çünkü âmil davranışlarında yahut sosyal yapıda meydana gelen bir değişim, öğrenme ya da etkileşim kimliklerin ve çıkarların değişmesine sebep olacaktır (Wendt, 1992, s.412). Konstrüktivizmin kimliklerin ve çıkarların değişebilirliğine dair yaklaşımı, istihbarat doktrinlerinin dinamik yapısına işaret etmektedir. Kanun metinleri gibi doktrinler de ihtiyaçlara ya da yeni vizyon ve misyona göre zamanla değişebilir. Diğer bir deyişle, istihbarat doktrinleri sabit ve değişmez değildir, aksine devletlerin uluslararası sahada değişen kimlik ve çıkarlarına göre evrilebilir. Bu nedenle, istihbarat doktrinleri uluslararası dinamiklere ve devletler arası etkileşimlere oldukça duyarlıdır.

2.5. İstihbarat Doktrininin Egemenlik ve Güvenlik Kavramıyla İlişkisi

Konstrüktivizm egemenliğin sùjeler-arası bir kavram olduğunu vurgulamaktadır. Diğer bir deyişle egemenliğin kendisi bir 'egemen devlet' inşa etmez, egemenlik karşılıklı olarak tanınmalıdır (Wendt, 1979, s.207). Uluslararası hukukta egemenliğin karşılıklı tanınması, devletlerin istihbarat faaliyetlerine keskin bir sınırlama getirmektedir. Bir devlet istihbarat faaliyetleri icra ederken diğer devletlerin egemenlik haklarına saygı göstermek zorundadır. Öte yandan örtülü faaliyetler sorgulanabilir ve görünür olmadığı için istihbarat faaliyetleri bu hakları manipüle etme potansiyeline sahiptir.

Ayrıca egemenlik kavramı değişkendir ve sosyal olarak inşa edilir (Biersteker ve Weber, 1996, ss.1-2). Dolayısıyla istihbarat doktrini ve

uluslararası ilişkiler bu değişkenliğe göre değişim gösterebilir. Diğer bir deyişle istihbarat doktrini, egemenlik kavramını sabit değil, dinamik bir unsur olarak ele almalıdır. Çünkü devletlerin egemenlik iddiaları istihbarat faaliyetleri aracılığıyla güçlendirilebileceği gibi zayıflatılabilir.

Konstrüktivizme göre güvenlik; “savunmaya, tehdit dengesine ve saldırılara ya da bunlara benzer herhangi bir nesnel ve maddi unsura indirgenemez bir olgudur” (Kaya, 2019, ss.83-84). Diğer bir deyişle, konstrüktivizm güvenlik kavramının sosyal bir yapı olarak ele ve kimliklerle ilişkilendirilerek ele alır. Dolayısıyla, ‘ben’ ve ‘öteki’ tanımlamaları, kimlikler arasındaki ilişkiler ve süjeler-arası anlamlandırmalar güvenlik algısını büyük ölçüde şekillendirir (McSweeney, 1999, ss.101-102). Dolayısıyla istihbarat doktrini güvenlik tehditlerini sadece maddi unsurlar üzerinden okumaz, aynı zamanda kimlikler ve ilişkiler üzerinden ele alır. Güvenlik tehditleri, ‘öteki’ devletlerin ve diğer aktörlerin kimlik ve niyetleri ile değerlendirilir.

Ortak bilgi, maddi kaynaklar ve eylemlerle inşa edilen sosyal yapılar aktörler arasındaki ilişkileri işbirlikçi veya çatışmacı bir biçimde şekillendirebilir. Örneğin; konstrüktivizme göre güvenlik ikilemi, “aşlında devletlerin diğer devletlere ve onların niyetlerine yönelik en olumsuz senaryonun gerçekleşeceğine dair olan inancını” ifade eder (Kaya, 2019, s.84). Böyle bir sosyal yapıda, devletlerin birbirlerine karşı duydukları güvensizlik nedeniyle istihbarat faaliyetlerini yoğunlaştırır. İstihbarat doktrininde ise karşı istihbarat faaliyetleri ön plana çıkar. Öte yandan, güvenlik toplumu ise “devletlerin aralarındaki sorunları savaşa başvurmadan da çözebileceklerine olan inançlarını ve birbirlerine duydukları güveni” ifade eder (Kaya, 2019, s.84). Böyle bir sosyal yapı içinde ise, istihbarat doktrini devletler arası işbirliğini ve güven artırıcı önlemleri teşvik eden bir yaklaşımla şekillenir.

SONUÇ

Bu makalenin amacı istihbarat çalışmalarında doktrin kavramının nerede olduğundan hareketle istihbarat doktrininin kavramsal ve kuramsal çerçevesini çizmektir. Türkçe karşılığı “öğreti” anlamına gelen doktrin literatürde strateji ve teori kavramlarıyla karıştırılmaktadır. Oysa istihbarat doktrini, stratejisi ve teorisi kapsam, odak, uygulanabilirlik ve amaç açısından birbirinden farklıdır. İstihbarat doktrini, stratejisi ve teorisi, istihbarat faaliyetlerini yönlendirmek, planlamak ve anlamak için farklı düzeylerde ve odak noktalarında kullanılan kavramlardır Strateji hedeflere ulaşmak için planlama aşamasını ve eylem planlarını içerken teori ise istihbarat faaliyetlerinin farklı boyutlarda analitik çerçevelerini açıklar. Oysa

doktrini usûl ve içtihadı belirleyen genel prensipler ve temel ilkeler bütünüdür. Diğer bir deyişle, istihbarat doktrini uygulamada istihbaratın toplanması, analizi ve yayılmasını yönlendiren prensipleri, politikaları, ilkeleri, prosedürleri ve yöntemleri ifade eder.

İstihbarat doktrini, kurumsal istihbarat tecrübelerinin deneyimsel ve sezgisel teorik bir bileşenidir. Bu bağlamda istihbarat doktrini ülkeye münhasır yani diğer bir deyişle “milli” olmalıdır. Ayrıca emir aracı, eğitim aracı veya bir değişim aracı olarak kullanılabilmesi için bilimsel yöntemler göz önünde bulundurularak doktrin oluşturulmalı ve bu doktrin değişime açık olmalıdır. Tarafli kanılara dayalı eylem ve yorumlar, bütçe savaşları ve popülist sloganlar tarafından yönlendirilmek yerine eleştirel analize ve operasyonlardan çıkarılan derslere dayanmalıdır. Bu bağlamda doktrini etkileyen en temel faktörler olarak deneyim, teori ve günümüzün en büyük gerçeği olan teknoloji karşımıza çıkar. Sağlam doktrin üçü arasında bir denge kurar. İstihbarat doktrini; hem zaman, mekân ve insanın ruhundan hem de kurumsal kültür ve hafızadan beslenir. Ancak, kurumsal doktrin ile kurumsal kültür ve hafıza arasında simbiyotik bir ilişki vardır.

Doktrinin amacı, kurumsal düşünce veya davranış kurallarını formüle ederek istihbarat anlayışını yansıtan inançlar veya ilkeler dizisi ortaya koymaktır. Bu formül yazılı olabileceği gibi kanun metinlerinin, kurumsal raporlarının, örf ve adetlerinin, operasyonel uygulamalarının ve lider söylemlerinin içinde mündemiç olabilir. İstihbarat Doktrini oluşturulan üç temel sacayağı tarihsel süreç içindeki kurumsal deneyim, istihbarat kültürü ve istihbarat yapısıdır. Tarihsel süreç, kurumsal deneyimlerin birikimini, karşılaşılan zorlukları ve değerlendirilen fırsatları kapsadığı gibi, bu süreçte oluşturulan veya değiştirilen kanun metinlerini, tüzükleri, yönetmelikleri, genelgeleri ve yönergeleri de içerir. Kurumsal örf ve adetler, mesleki etik ilkeler, liderlerin söylemleri ve kurumsal raporlar, istihbarat kültürünün temel yapı taşlarını oluşturur. Kurumsal yapı ise organizasyonel hiyerarşi, vizyon, misyon, tutum, personel profili, operasyonel faaliyetler, bütçe yönetimi, kaynak tahsisi ve teknolojik altyapı gibi çeşitli unsurları bünyesinde barındırır.

İstihbarat çalışmaları açısından konstrüktivizm, geleneksel yaklaşımlardan farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Realizmin maddi unsurlara odaklanan perspektifine karşı, konstrüktivizm sosyal gerçekliklerin ve normların istihbarat pratikleri üzerindeki etkilerini vurgular. Epistemolojik olarak bilginin, ontolojik olarak ise sosyal gerçekliğin inşasına dayanan konstrüktivizm, maddi unsurları reddetmez ancak maddi unsurlarla beraber istihbaratın temelinde yatan maddi olmayan unsurları vurgular.

Böylece kimlik, kültür ve söylem gibi normatif faktörlerin istihbarat doktrinleri üzerindeki belirleyici rolü tartışmalara dahil edilir.

İstihbarat doktrini yapı, kurallar, kurumlar ve amillerin bir bütün olarak ele alındığı bir çerçevede değerlendirilebilir. Sosyal yapılar ve kurallar amillerin eylemleriyle inşa edilirken, bu yapıların içindeki istihbarat kurumları ve amiller doktrinin somut unsurlarını yani kuralları oluşturur. Uluslararası etkileşimler de bu yapıların zamanla değişim ve dönüşüm göstermesine neden olur. Dolayısıyla, her devletin istihbarat kültürü, kendi dinamikleriyle şekillense de daha geniş bir uluslararası kültürün parçasıdır.

Konstrüktivizm, anarşi kavramını kaostan ayırarak, bunun devletler tarafından inşa edilmiş bir sosyal düzen olduğunu savunur. Bu bağlamda, istihbarat doktrinleri de yalnızca maddi unsurlara değil, sosyal yapıların şekillendirdiği ortak bilgi, çıkarlar ve eylemler üzerine kurulur. Kimlikler, çıkarlar ve tehdit algıları, istihbarat doktrinlerinin içerik ve yönelimlerini belirler. Ayrıca, konstrüktivizme göre egemenlik karşılıklı tanınmaya dayanan sosyal bir yapıyken güvenlik algıları maddi tehditlerden ziyade kimlikler, ilişkiler ve anlamlandırmalar yoluyla şekillenir. Bu bağlamda, istihbarat doktrinleri yalnızca karşı istihbarat faaliyetlerini değil, aynı zamanda işbirliği ve güven artırıcı yaklaşımları da içeren çok yönlü stratejiler geliştirebilir.

Sonuç olarak, konstrüktivizm, istihbarat alanında maddi ve sosyal unsurların etkileşimini dikkate alan dinamik bir analiz çerçevesi sunar. Bu perspektif, istihbarat doktrinlerinin esnek ve dönüşüme açık bir yapı içinde değerlendirilmesine olanak tanır.

KAYNAKÇA

- Adler, E. (1997). Seizing the Middle Ground:: Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations*, 3(3): 319-363. <https://doi.org/10.1177/1354066197003003003>.
- Agius, C. (2017). Sosyal İnşaacılık. Collins A. (Ed). *Çağdaş Güvenlik Çalışmaları* içinde. İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.
- Baylis, J. (2008). Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 5(18): 69-85.
- Biersteker, T. J., & Weber, C. (Eds.). (1996). *State Sovereignty as Social Construct*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511598685>.
- Outler, A. C. (1999, July 26). Doctrine and dogma. *Encyclopedia Britannica*. Erişim Tarihi: 22 Kasım 2024. <https://www.britannica.com/topic/doctrine>.

- Çıtak, E. (2017). *Yeni Güvenlik Politikaları Bağlamında Türkiye'de İstihbaratın Dönüşümü: Güvenlik ve İstihbarat*. 1. Baskı, İstanbul: Yenyüzyıl Yayınları.
- Davies, P., & Gustafson, K. (2019). *Intelligence and military doctrine: Paradox or oxymoron?* Brunel University Research Archive. <https://bura.brunel.ac.uk>.
- Milli İstihbarat Teşkilatı 2021 yılı faaliyet raporunu açıkladı. (n.d.). *DefenceTurk*. Erişim Tarihi: 22 Kasım 2024. <https://www.defenceturk.net/milli-istihbarat-teskilati-2021-yili-faaliyet-raporunu-acikladi>.
- Dönmez, G. (2021). *Kozmik Mesele: Devlet ve İstihbarat Metodolojisine Giriş*. 6. Baskı, Ankara: Ötüken Yayınevi.
- Friedrichs, J. (2004). *European Approaches to International Relations Theory: A House with Many Mansions*. London: Routledge.
- Gerasimov, V. (2013). The Value of Science Is in the Foresight: New Challenges Demand Rethinking the Forms and Methods of Carrying out Combat Operations. *Voyenno-Promyshlennyy Kurier*. Erişim Tarihi: 22 Kasım 2024. <http://vpknews.ru/articles/14632> .
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*. Cambridge: Polity Press.
- Gould, H. D. (1998). What is at Stake in the Agent Structure Debate?. Kubalkova V. (Ed.). *International Relations In a Constructed World* içinde. New York: M. E. Sharpe.
- Graaff, B. (2020). *Intelligence Communities and Culture in Asia and the Middle East*. London: Lynne Reinner Publishers.
- Guzzini, S. (2000). A Reconstruction of Constructivism in International Relations. *European Journal of International Relations*, 6(2): 147-182. <https://doi.org/10.1177/1354066100006002001>
- Haley, J. (2012). An Evolution in Intelligence Doctrine: The Intelligence, Surveillance, and Reconnaissance Mission Type Order, *USAF Air and Space Power Journal*, 26(5): 33-48.
- Kalın, İ. (2024). *Belirsizlik Çağında Hibrit Tehditler ve Stratejik Öngörü*. Erişim Tarihi: 22 Kasım 2024. <https://www.mit.gov.tr/uploads/f/IKTeOSt0Yf6y.pdf>.
- Kaya, S. (2019). Sosyal İnşacılık (Konstrüktivizm). Arı T. ve Toprak E. (Ed.). *Uluslararası İlişkiler Kuramları II*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Keyman, F. E. (2005). Kimlik ve Demokrasi. Eralp A. (Ed.). *Devlet ve Ötesi* içinde. İstanbul: İletişim, 2005.
- Kullik, J. (2024). Kevin P. Riehle: Russian Intelligence. A Case-based Study of Russian Services and Missions Past and Present. Bethesda, MD.: United States Government National Intelligence Press 2022, 368 Seiten. De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/sirius-2024-1024> Définitions: doctrine - *Dictionnaire de français Larousse*. (n.d.). Erişim Tarihi: 22 Kasım 2024. <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais/doctrine/26263>
- Machiaveli, N. (2022). *Hükümdar*. İnal A. (Ed.), Adabağ N. (Çev.), Türkiye İş Bankası Yayınları.
- McSweeney, B. (1999). *Security, Identity and Interests: A Sociology of International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mevzuat Bilgi Sistemi. (1984). *Devlet İstihbarat Hizmetleri Ve Milli İstihbarat Teşkilatı Kanunu*. Erişim Tarihi: 22 Kasım 2024. <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2937.pdf>.
- MİT. (1984). *Kronoloji: 1984*. Erişim Tarihi: 22 Kasım 2024. <https://www.mit.gov.tr/kronoloji.html#1984>.
- MİT. (2023). *MİT Faaliyet Raporu 2022*. Erişim Tarihi: 22 Kasım 2024. <https://www.mit.gov.tr/MitFaaliyetRaporu/12/index.html>.
- MİT. (2024) *MİT Faaliyet Raporu 2023*. Erişim Tarihi: 22 Kasım 2024. https://www.mit.gov.tr/duyuru_2023-yili-faaliyet-raporu_33.html.
- Olgun, C. K. ve diğerleri. (2008). Nitel Araştırmalarda İçerik Analizi Tekniği, *Sosyoloji Notları Dergisi*
- Onuf, N. (1998). Constructivism: A User's Manuel. Kubalkova V., Onuf N. ve Kowert P. (Ed.). *International Relations in A Constructed World* içinde. New York: M. E. Sharpe, ss. 58-78.
- Ruggie, J. G. (1998). What Makes The World Hang Together? Neo-Utilitarianism and The Social Constructivist Challenge. *International Organization*, 52(4): 855-885.
- Safi, P. (2023). *Milli İstihbarat Teşkilatı 1826-2023*. 1. Baskı, İstanbul: Kronik Kitap.
- Seren, M. (2021). Türk İstihbaratının Değişen Dinamikleri: Son 10 Yılda Reform, Siyasa ve Operasyonel Açılım. *TESAM Akademi Dergisi*, 8(2): 371-405.

- Smith, S. (1999). *New Approaches to International Theory*. Baylis J. ve Smith S. (Ed.). *The Globalization of World Politics* içinde. John Baylis ve Steve Smith, Oxford: Oxford University Press.
- U.S.A. Intelligence Community. (2020). *Legal Reference Book*. Erişim Tarihi: 22 Kasım 2024. <https://www.dni.gov/files/documents/OGC/IC%20Legal%20Reference%20Book%202020.pdf>.
- UK Ministry of Defence. (2023). *Joint Doctrine Note 1/23 Intelligence, Surveillance and Reconnaissance*. Erişim Tarihi: 22 Kasım 2024. https://assets.publishing.service.gov.uk/media/641c27e15155a200136ad4df/JDN_1_23_ISR_web.pdf.
- Universalis. *Monroe Doctrine De*. Erişim Tarihi: 22 Kasım 2024. <https://www.universalis.fr/encyclopedie/doctrine-de-monroe>.
- Waever, O. (1996). The Rise and Fall of The Inter-paradigm Debate. Smith S., Booth K. Ve Zaleski M. (Ed.). *International Theory: Positivism and Beyond* içinde. Cambridge: Cambridge University Press. ss. 149 – 185.
- Wendt, A. (1987). The Agent-Structure Problem in International Relations Theory. *International Organizations*, 41(3): 335-370.
- Wendt, A. (1992). Anarchy is What States Make of It: The Social Construction of Power Politics, *International Organizations*. 46(2): 391-425.
- Wendt, A. (1994). Collective Identity Formation and The International State, *American Political Review*, 88(2): 384-396.
- Wendt, A. (1995). Constructing International Politics. *International Security*, 20(1):71-81.
- Wendt, A. (1999). *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Wiener, A. (2003). Constructivism: The Limits of Bridging Gaps. *Journal of International Relations and Developmen*, 6(3): 252-275.